

**КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

А.Л. Помаза-Пономаренко, Т.О. Луценко

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

ХАРКІВ 2016

Друкується за рішенням
Вченої ради факультету цивільного
захисту НУЦЗ України
Протокол від 29.08.2016 р. № 12.

Рецензенти: ддерж.упр., доцент, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», В.М. Мороз;
к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД та фінансів Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», О.С. Другова.

Політика європейської ітерації: конспект лекцій. / Укладачі А.Л. Помаза-Пономаренко,
Т.О. Луценко. – Х. : НУЦЗУ, 2016. – 40 с.

Курс лекцій є складовою частиною методичного забезпечення при вивченні навчальної дисципліни «Політика європейської ітерації» магістерської підготовки за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

Розглядається політика європейської інтеграції в епоху глобалізації, інституційні реформи як складова євро інтеграційних процесів, напрями діяльності державних органів для забезпечення європейської інтеграції України.

Курс лекцій орієнтовано на здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Він також буде корисним для державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, а також курсантів, студентів, ад'юнктів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів.

ВСТУП

Реалії сьогодення свідчать про потребу ґрунтовних знань із можливостей інтеграційних процесів і права Європейського Союзу, оскільки ці процеси стали одним із найпомітніших державних феноменів міжнародного рівня другої половини ХХ століття.

Європейський Союз (далі – ЄС) є центром європейського співробітництва й унікальним державно-правовим утворенням, яке має ознаки міжнародної організації та автономний унікальний правопорядок. У межах ЄС здійснюється економічна, політична та правова інтеграція двадцяти восьми європейських держав.

З огляду на це та враховуючи безпосереднє сусідство нашої держави з такою міжнародною організацією, навчальна дисципліна «Політика європейської інтеграції» є актуальною. Вивчення історії виникнення та становлення ЄС, статусу, функцій, повноважень його інституцій, юридичної сили його правових актів і регулювання ними спільних політик ЄС має величезне теоретичне та практичне значення для підготовки високопрофесійних фахівців з державного управління.

Метою викладання навчальної дисципліни «Політика європейської інтеграції» є надання державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування комплексу знань, умінь і управлінських навичок, необхідних для розуміння й оцінювання викликів і можливостей євроінтеграційних прагнень України.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Політика європейської інтеграції» є:

- надати базові знання про європейську інтеграцію та Європейський Союз.
- ознайомити з політикою європейської інтеграції України.
- навчити визначати напрями та зміст діяльності державних органів для забезпечення європейської інтеграції України.

ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Розуміння сутності євроінтеграції

У широкому розумінні євроінтеграцію визначають і як відносини, і як процес. Інтеграцію в першому розумінні можна тлумачити як відсутність будь-якої форми дискримінації держав-членів ЄС. У такому плані євроінтеграція розглядається як найвищий розвитку в ключових сферах. Як процес інтеграція виявляється в стиранні відмінностей між державами-членами ЄС. Вирізняють горизонтальну та вертикальну інтеграцію (на мікро- та макрорівні). Як теоретично обґрунтовані та практично апробовані розглядають такі форми інтеграції: зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний та політичний союзи. Зона преференційної торгівлі - зона з пільговим торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів в торгівлі з іншими країнами. Найбільш показовим історичним прикладом такої інтеграції є преференційна система Британського співтовариства, що об'єднувало 48 держав. У зонах вільної торгівлі діє особливий пільговий торговельний режим для країн-учасниць за рахунок усунення внутрішніх тарифів при їх збереженні в торгівлі з іншими країнами. Типовими прикладами є Європейська асоціація вільної торгівлі, зона вільної торгівлі "США - Канада", Північноамериканська угода про вільну торгівлю (Нафта). Митний союз - це угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу. Такі угоди діяли у Бенілюксі, в Європейському союзі.

Отже, *інтеграція* – це об'єднання окремих частин у ціле (у соціально-економічному розумінні), це об'єднання інституцій та формування нових інтеграційних структур (*ЄС, НАФТА, Латино-американська економічна система тощо*).

1.2. Історія формування, проблеми та перспективи розвитку Європейського Союзу

У розвитку світової економіки останніх десятиліть домінують процеси міжнародної економічної інтеграції. Вони визначають напрями та пріоритети сучасного етапу інтернаціоналізації господарського життя, формуючи середовище глобальної конкуренції, впливаючи на стратегічні інтереси всіх країн та регіонів світу. На мікрорівні внаслідок горизонтальної та вертикальної взаємодії формуються інтернальні ринки факторів і результатів виробництва, виникають, розвиваються домінуючі у сучасній економіці транснаціональні корпорації. На макрорівні інтеграція розвивається на основі створення економічних об'єднань країн. Інтеграційні імпульси виходять, насамперед, із міжнародних угруповань загальноконтинентального значення. У Європі - це Європейський союз (далі – ЄС), у колі якого формуються інтеграційні інтереси не тільки західноєвропейських, а й східноєвропейських країн. Нинішній Європейський Союз – це результат п'ятдесятирічної інтеграційної діяльності в

Європі. Біля його витоків лежать Європейські Співтовариства, створені ще в 1950-х роках минулого сторіччя.

Після Другої світової війни західноєвропейські країни поставили перед собою питання майбутнього Європи, що, власне, і вважається початком європейської інтеграції. Виклики для Європи після II Світової війни 1945 – 1950 рр.: економічний крах; загроза відновлення войовничого (німецького) націоналізму, мілітаризму; загроза тоталітаризму (фашизму та комунізму), тиск СРСР; розпад європейських імперій (британської, французької). Проте серед найважливіших причин європейської інтеграції можна виділити такі: необхідність протидії цілковитому домінуванню США у світовому господарстві.. Жодна країна Західної Європи поодиноці не могла бути для США рівноправним партнером, для цього потрібен був міцний і довгостроковий Економічний союз, єдиний господарський простір, який міг би зіставитися з національним господарством США. Після багатьох років націоналістичних урядів у Європі прийшов час на нову якість у європейській політиці – час на спільне функціонування та співіснування усіх народів Європи; потреба миру та безпеки. Нова Європа та країни цієї Європи Значний внесок у розвиток співпраці зробив план відбудови європейської економіки, який був запропонований Державним секретарем США Джорджем Маршаллом. Метою плану була фінансова та технологічна допомога країнам Європи, а умовою її надання було створення спільної комісії, яка мала складатися із представників країн, які отримуватимуть допомогу. З цією метою була створена Європейська організація економічної співпраці. План Маршалла мав значний вплив на відбудову європейської економіки, а особливо на відбудову ФРН. Водночас план був доповненням до політики стримування комунізму, яку проводили США. З політичних причин усі країни, які перебували під впливом СРСР, відмовилися від цієї допомоги.

Економічне піднесення, процес поглиблення європейської інтеграції, прагнення до закріплення досягнутих результатів та зміцнення своїх позицій створювало передумови для територіального розширення Європейських Співтовариств, а згодом – і Європейського Союзу. Рішення про необхідність поглиблення інтеграції та приєднання нових членів було прийнято в Гаазі в грудні 1969 р., практично одночасно із завершенням створення спільного ринку “шістки”: завершенням створення Митного союзу в 1968 р. та рішенням про будівництво Економічного і Валютного союзу в 1970 р.

Чергові розширення були пов’язані з консолідацією та розвитком різних європейських інституцій, а також зміцненням співробітництва у різних галузях. Так, у 1978 р. створено Європейську валютну систему і Європейську розрахункову одиницю екю (попередниця євро). Важливою подією для процесу розширення ЄС було підписання в Люксембурзі Єдиного Європейського Акту, який набув чинності 1 липня 1987 р. і вносив зміни до принципів функціонування Спільнот. У цьому документі утверджувалось, що Спільний економічний простір повинен бути створений не пізніше ніж до кінця 1992 р. Це викликало необхідність зміцнення співробітництва країн - членів. Сприятливими обставинами для поглиблення інтеграції були також падіння Берлінського муру і об’єднання Німеччини та демократизація країн Центрально-Східної Європи, яка змінила політичну структуру континенту. Перше розширення Європейського Співтовариства відбулось 1 січня 1973 р., коли до шістки приєднались Великобританія, Данія та Ірландія. Ця подія свідчила про перетворення ЄС у

своєрідний гравітаційний центр, що здатний притягувати до себе сусідні держави. Ініціатором заявки на вступ у ЄЕС (1963 р.) стала Великобританія, яка трьома роками раніше зіграла головну роль у створенні паралельного інтеграційного об'єднання – Європейської асоціації вільної торгівлі (ЕАСТ).

У 1974 р. лейбористи, що прийшли до влади у Великобританії поставили питання про перегляд ряду умов вступу країни до ЄЕС. Головною вимогою уряду було зменшення внеску країни в бюджет ЄЕС, таким чином, щоб він відповідав її питомій вазі в сумарному ВВП “дев'ятки”. Це було прийняте Співтовариством. На повторному референдумі, проведеному лейбористами, з метою виявити ставлення населення до її перебування в ЄЕС, більшість громадян висловилися за участь в європейській інтеграції. В подальшому Великобританія також неодноразово займала особливу позицію. Одна з перших учасниць, заснованої в 1979 р. Європейської валютної системи, вона вже через два роки вийшла з механізму, що діяв у рамках регулювання обмінних курсів. При підготовці Договору про Європейський Союз (1992 р.). Великобританія погодилася підписати його при двох умовах: по-перше, збереження за нею права не брати участь у заключній фазі створення Економічного й Валютного союзу; по-друге, не включення в текст договору угоди про соціальну політику, підписаної іншими 11 державами-членами ЄС. Не приєдналася вона й до єдиного візового режиму.

1.3. Поняття європейських цінностей та перспектив євроінтеграції

Європейські цінності є не чим іншим як стандартами певних технологічних процедур у різних галузях життя суспільства і діяльності держави, наприклад, для формування органів державної влади й управління (стандарти демократії), взаємодії гілок влад, діяльності партій та існування багатопартійної системи загалом, ставлення влади і громадян до права, взаємодії між державою і громадянином (аспект прав та свобод людини), управління економікою (в тому числі, освітою й наукою), налагодження діалогу влади з суспільством і т. ін.

Ці стандарти тому й осмислюються нами як цінності, що вони привели євроатлантичний регіон до суспільно-економічного розквіту.

Що ж мається на увазі, коли попри це весь час говориться про перспективи євроінтеграції? Адже для суверенної країни інтеграція може розумітися як членство країни в певних міжнародних організаціях і, як наслідок, прийняття на себе певних спільних для всіх країн-членів зобов'язань. Україна не тільки є членом названих загальноєвропейських організацій, але й на практиці виконує взяті на себе зобов'язання. Звичайно, не вся вітчизняна юридична база навіть стосовно взятих на себе Україною зобов'язань щодо членства в Раді Європи узгоджена, але процес узгодження триває і рано чи пізно завершиться.

Якщо незважаючи на перераховані факти членства України в різних європейських регіональних організаціях все ще говориться про євроінтеграцію, то, мабуть, під євроінтеграцією мається на увазі саме інтеграція в НАТО або в західноєвропейські політико-економічні і військові структури. Точніше, в структури, що від початку створювалися як західноєвропейські, оскільки об'єднували країни, які на відміну від країн Центральної Європи не ввійшли до радянського блоку і мали спільну економічну та політичну системи — ринок і демократію. Вважати ці структури загальноєвропейськими тільки тому, що до

них почали входити деякі центральноевропейські країни (незрівнянно слабші за своїм економічним потенціалом і політичним впливом) ми з огляду на ряд обставин вважаємо передчасним.

Отже, говорячи про євроінтеграцію слід чітко уявляти собі, що багато хто в Україні під цим фактично розуміє інтеграцію в західноевропейські організаційні структури, розширені останнім часом за рахунок деяких країн Центральної Європи.

ТЕМА 2. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Поняття та сутність права Європейського Союзу

Європейський Союз (ЄС) є унікальним міжнародним утворенням, яке становить яскравий приклад успішного політичного та правового співробітництва та економічної інтеграції.

Право Європейського Союзу — це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС.

За своєю структурою право Євросоюзу поділяється на *первинне та вторинне*.

До первинного права ЄС належать норми міжнародних договорів, які становлять правову основу функціонування всіх складових елементів, що формують Євросоюз. Первинне право ЄС створює правові засади для ухвалення законодавчих та інших правових актів Євросоюзу.

Вторинне право ЄС являє собою більш складну підсистему норм. До нього відносять норми, які закріплені в актах органів Євросоюзу, а також у міжнародних угодах, що уклали між собою європейські співтовариства та інші суб'єкти міжнародного права. Вторинне право не повинно суперечити первинному, яке є основою правопорядку ЄС.

До найважливіших рис права ЄС належать *культуралізм, плюралізм, раціоналізм, динамізм, інтегралізм, професіоналізм, інструменталізм, легалізм, європеїзм*. Унікальна за природою організація Європейського Союзу поєднує риси як типової міжнародної організації, так і федерації.

Право ЄС також є поєднанням рис національних правових систем держав-учасниць з рисами міжнародного права. Право ЄС поєднує також культуру континентального права та загального права (*common law*).

Прямуювання до уніфікації, інтеграції права в рамках ЄС є не вибудовуванням зовсім нової системи права, а зверненням до культурних традицій, сформованих раніше. Значна динаміка розвитку права ЄС спричиняє, з одного боку, те, що воно звертається до зразків з минулого, а з іншого, беручи до уваги сучасні потреби, — є правовим порядком, який піддається постійним змінам. У цьому розумінні право ЄС утворює певну цілісність, відокремлену однаково як від національних правових систем (континентальної та англійської культури), так і міжнародного права.

Право ЄС утворює таким чином наднаціональну правову систему і правову культуру загальноєвропейського зразка. Воно утворює організовану і структуровану систему правових норм, з її джерелами, власними інституціями, процедурами творення, інтерпретації і застосування, створюючи свого роду

конгломерат норм держав-учасниць і міжнародних норм, та є "особливим правопорядком".

2.2. Система права Європейського Союзу

Система права Європейського Союзу – це новий правовий порядок, утворений засновницькими договорами, характеризується своєю автономністю та внутрішнім узгодженням власної системи правових джерел, а також специфічною природою взаємовідносин, що існують між правовими нормами Європейського Союзу та національними правовими системами держав-учасниць.

Необхідно вказати, що право ЄС є самостійною системою, яка функціонує поряд з національними системами права, а також системою універсального міжнародного права.

Система права ЄС включає галузі, інститути, принципи і норми.

До галузей права ЄС належать: сукупність правових норм, які визначають правове становище Євросоюзу; правове регулювання внутрішнього ринку; торгівельне та комерційне право; право конкуренції; право охорони навколишнього середовища; право щодо державних замовлень; трудове право; право зовнішніх відносин тощо.

Щодо інститутів права Євросоюзу, то можна говорити про два їх види.

По-перше, це інститути, що є загальними для всієї системи права ЄС. До них належать інститути визнання, правонаступництва, відповідальності.

По-друге, у кожній галузі права Євросоюзу формуються свої інститути. Наприклад, в межах правового регулювання внутрішнього ринку ЄС існують такі інститути, як: свобода пересування товарів; вільний рух людей; свобода економічної діяльності і надання послуг; вільний рух капіталів.

Право конкуренції охоплює: інститут забезпечення рівних можливостей для суб'єктів підприємницької діяльності на ринку ЄС; інститут державної допомоги.

У галузі торгівельного та комерційного права сформовані такі інститути, як: право компаній; право на промислову та інтелектуальну власність; банківське право; страхове право тощо.

Законодавство ЄС щодо захисту довкілля містить такі інститути: охорони живої природи; боротьби із забрудненням повітря та шумом; обмеження хімічного забруднення та утилізацію відходів; боротьби за чистоту води тощо.

У рамках права ЄС щодо державних замовлень є групи норм, які утворюють окремі інститути як: регулювання діяльності державних та комунальних установ у сферах виконання робіт; поставок та надання послуг.

Право зовнішніх відносин ЄС охоплює такі інститути: договірне право ЄС; дипломатичне право ЄС; норми, що регулюють здійснення СЗППБ (соціальної зовнішньої політики і політики безпеки), СПБО (соціальної політики безпеки і оборони), СТП (спільної торговельної політики).

Названі галузі та інститути права Євросоюзу, як правило, не охоплюють повністю правовідносини у тій чи іншій сфері правового регулювання, а лише доповнюють відповідні галузі національного права держав-учасниць. Винятками з цього правила є норми, що визначають правовий стан (статус) ЄС та право зовнішніх відносин ЄС.

Тому будь-яка стратегія на зближення законодавства третіх країн, включаючи Україну, до права ЄС повинна враховувати цю особливість системи права європейського інтеграційного об'єднання.

2.3. Система норм права Європейського Союзу

Більш повне уявлення про систему права ЄС та закономірності її формування може дати класифікація його норм.

При класифікації норм права Євросоюзу слід брати до уваги те, що її критеріями можуть бути:

- соціально-правові характеристики норм та їхня роль у здійсненні інтеграції;
- особливості предметної сфери дії норм або об'єкта їх регулювання;
- формально-юридичні ознаки норм;
- ступінь юридичної сили норм;
- зміст нормативних приписів та властивості їх регулятивних функцій;
- організаційно-цільова спрямованість норм та особливості їх регулюючого впливу;
- методи та способи здійснення приписів норм.

На підставі зазначених критеріїв класифікація має на меті: виявлення найбільш важливих суттєвих та формальних характеристик усіх різновидів норм, що наводяться; поділ норм на групи, шляхом встановлення порядку співвідношення та зв'язків між ними для того, щоб легше було пізнати закономірності побудови всієї системи даних норм; визначення ролі кожної з груп норм у функціонуванні механізму правового регулювання інтеграційних процесів у межах Євросоюзу з метою пізнання закономірностей регулятивного впливу цих норм як системи; встановлення тенденцій розвитку їх системи.

2.4. Принципи права Європейського Союзу

Принципи права ЄС встановлюють загальний правовий режим типу європейської інтеграції та її організаційно-правові основи.

Вони являють собою, як правило, договірні, багатосторонні, безстрокові, загальнорегулятивні, імперативні норми, що мають вищу юридичну силу.

Таким чином, *принципи права Європейського Союзу – це приписи установчого характеру, які визначають суть, зміст і порядок застосування норм правової системи ЄС.*

Тому у праві Європейського Союзу існує своя власна, властива йому сукупність принципів. Деякі з них схожі з принципами інших правових систем (внутрішньодержавного і міжнародного права), а деякі мають особливу юридичну природу.

Усі принципи права Європейського Союзу можна поділити на декілька груп, які різняться за своїм призначенням і сферою дії:

- *принципи верховенства і прямої дії права Європейського Союзу, що визначають його співвідношення з правовими системами держав-учасниць;*

- *загальні принципи права* – початкові засади правового регулювання, які діють в усіх сферах відання Союзу і властиві також іншим демократичним правовим системам;

- *спеціальні принципи права* Європейського Союзу, що мають силу у рамках окремих галузей або сфер його правового регулювання;

- *принципи діяльності* Європейського Союзу, які визначають порядок реалізації Євросоюзом наявної у нього компетенції.

2.5. Предмет права Європейського Союзу

Предмет права ЄС – це ті суспільні відносини, які воно регламентує.

У західній доктрині зміст права Європейського Союзу за предметом регулювання прийнято поділяти на дві частини: інституційне і матеріальне право.

Предметом інституційного права є сам Європейський Союз як інтеграційна організація, статус його керівних органів (інститутів).

В інституційному праві йдеться головним чином про проблеми політичної, адміністративної та юридичної організації Європейського Співтовариства. Це, по-перше, норми щодо статусу, функцій та повноважень численних органів і інституцій ЄС. Зокрема, до таких органів належать такі політичні органи — Європарламент, Європейська Рада та Європейська Комісія, а також консультативні установи політичного або адміністративного характеру, судові та контрольні інстанції (Суд першої інстанції, Судова та Рахункова палати). По-друге, інституційне право включає норми щодо джерел права в ієрархії юридичних актів у рамках ЄС, договорів та угод, регламентів, директив та рішень. Крім цього, сюди належать норми, що регулюють відносини і поєднання юридичного режиму ЄС із внутрішніми юридичними режимами країн — членів ЄС.

Матеріальне право – це право, що створюється Європейським Союзом та має за предмет регулювання ті суспільні відносини, які складаються на його території між громадянами, юридичними особами, державами-учасницями й іншими суб'єктами.

Матеріальне право Європейського Союзу неоднорідне за своїм характером і включає норми різних галузей (конституційне, адміністративне, цивільне, трудове, аграрне), у тому числі й ті норми, які традиційно відносяться до процесуального права (цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні тощо).

Матеріальне право включає норми, які регулюють поведінку і діяльність індивідів та соціумів у різних галузях права, що належать до сфери дії європейських договорів. Таким чином, йдеться про звід норм, що становить економічне право ЄС, мета якого — сформувати на всій території країн — членів ЄС єдиний внутрішній ринок з вільним рухом людей, товарів, послуг та капіталів.

Матеріальне право прийнято також називати *європейським правом*, а інституційне право — *правом Європейського Союзу*.

Поділ на право ЄС та європейське право є доволі умовним та вторинним за практичним змістом. Однак для дефініційної точності слід розуміти європейське право як європейський правовий простір, а право ЄС — як особливий правовий

порядок, створений у рамках функціонування Європейських Співтовариств, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, а також політики у сфері юстиції та внутрішніх справ.

2.6. Методи права Європейського Союзу

У праві Європейського Союзу використовуються ті ж методи регулювання суспільних відносин, які характерні для сучасних держав: метод уповноваження; позитивного зобов'язання; заборони; імперативний; диспозитивний; колізійний метод.

У той же час, оскільки формування права Європейського Союзу здійснюється шляхом інтеграції правових систем різних держав, разом з вказаними вище для нього характерні специфічні методи впливу: уніфікації; гармонізації.

Метод уніфікації передбачає встановлення Євросоюзом єдиних правил поведінки, які безпосередньо регулюють суспільні відносини на всій його території. Інструментом уніфікації служать регламенти (англ. regulation; франц. reglement) – нормативні правові акти, схожі за своїми ознаками з федеральними законами.

Метод гармонізації означає видання Євросоюзом основ законодавства, у відповідність з якими держави-учасниці приводять свої внутрішні закони і підзаконні акти. Інструментом гармонізації служить директива (англ., франц. directive), а у сфері кримінального і кримінально-процесуального права – рамкове рішення (англ. framework decision; франц. decision - cadre).

2.7. Суб'єкти права Європейського Союзу

Суб'єктами права Європейського Союзу є носії прав і обов'язків, встановлених нормами даної правової системи.

В якості основних суб'єктів права Європейського Союзу виступають:

- громадяни Європейського Союзу, в якості яких автоматично визнаються громадяни всіх його держав-членів;
- юридичні особи, які мають офіційне місцезнаходження на території Європейського Союзу, в тому числі «європейські» юридичні особи (організації, які засновуються відповідно до законодавства Європейського Союзу);
- держави-учасниці Європейського Союзу і їх компетентні органи (уряди, парламенти, національні суди, прокуратура і т.д.);
- Європейський Союз в цілому і його структурні підрозділи.

В якості суб'єктів права Європейського Союзу також можуть виступати і треті держави (держави, які не входять до складу Європейського Союзу), іноземні громадяни, апатриди і іноземні юридичні особи, які проживають, знаходяться або здійснюють свою діяльність в межах Європейського Союзу.

Дотримання норм права Європейського Союзу обов'язково для всіх, хто знаходиться на його території (тобто на території будь-якої з держав-учасниць). В окремих випадках подібний обов'язок розповсюджується і на іноземців, які знаходяться за межами Європейського Союзу (наприклад, дотримання умов, які необхідні для отримання шенгенської візи).

ТЕМА 3. ІНСТИТУЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Загальна характеристика інституцій ЄС

У Європейському Союзі функціонує форма правління, в якій розподіл влади не лише відбувається за оригінальною схемою на основі принципу розподілу влади, але й постійно розвивається. Суть застосовуваного в ЄС принципу розподілу влади полягає в тому, що, з одного боку, він забезпечує повну незалежність між собою законодавчих, виконавчих і судових органів ЄС, а з іншого – допускає суміщення цими органами законодавчої, виконавчої та судової функцій.

Засновники Європейських Спільнот спочатку планували віддати перевагу інституційній системі, яка могла б відобразити склад держав-членів у законодавчому органі (виборній асамблеї), у виконавчому органі (який віддзеркалював би рівновагу сил усередині цієї асамблеї) та в судовому органі (який розглядав би всі спори щодо застосування права Європейських Спільнот); всі інституції Європейських Спільнот мають бути незалежними від органів національної влади держав-членів і розміщуватися в одному місці на території Європейських Спільнот.

Однак були деякі міркування політичного й історичного характеру, які перешкодили практичному втіленню цих планів. Зокрема, впровадження такої широкомасштабної програми неодмінно викликало б передання Європейським Спільнотам значної частини суверенітету держав-членів. Крім того, держави-члени цілком втратили б контроль за функціонуванням таких інституцій або навіть контакт із ними. Зникла б також будь-яка можливість урахувати національні інтереси в процесі прийняття Європейськими Спільнотами рішень.

Розроблена з урахуванням таких міркувань та водночас, наскільки це можливо, конституційних систем країн-членів, інституційна система Європейського Союзу набула таких особливостей, як суміщення функцій, поліцентричність структури, розподілена лояльність та розподіл влад.

Функціонування Європейського Союзу як масштабного міждержавного утворення забезпечується величезною кількістю найрізноманітніших інституцій, до яких належать традиційні органи типу парламенту, суду, різного роду установи й відомства типу Європолу, агентства типу Європейського агентства з питань навколишнього середовища, мережі спостережень та інформації тощо. Очевидно, що досить важко в такій різноманітності інституцій ЄС зрозуміти призначення кожної з них, розібратися в особливостях їх побудови та діяльності, взаємодії і та ін. Тому, для легшого сприйняття різноманітності інституцій ЄС пропонується їх умовний поділ на основні та допоміжні.

3.2. Основні інституції Європейського Союзу

Європейська Рада взяла на себе провідну роль як його унікальна інституція, в основі та поступовому розвитку якої лежать правові положення засновницьких договорів. До статусу інституції Європейської Спільноти вона була «піднята» ст. 2 Єдиного європейського акта, а до рівня інституції Союзу — ст. 4 Маастрихтського договору. Провідна роль Європейської Ради як органу,

який має забезпечити Союз необхідним імпульсом для його розвитку й повинен визначити загальнополітичні керівні принципи цього, закріплена в частині 1 ст. 4 Договору про ЄС. У результаті Європейська Рада стала своєрідним гібридом: хоча формально вона більше не підпорядкована Договору про ЄС, проте практично залишається пов'язаною з процесом європейської інтеграції, яка є підґрунтям Європейської Спільноти.

Ухвалені Європейською Радою рішення або резолюції за своєю природою є суто політичними й загальними. Це означає також, що вони не наділені хоч якоюсь юридичною силою, яка була б підставою для їх реалізації як правових актів. Саме з причини відсутності у цих рішеннях і резолюціях правової природи вони не є предметом судового розгляду. З іншого боку, щоб бути ефективними, у певних випадках вони можуть бути «трансформовані» в обов'язкове законодавство (тобто набути форми і змісту таких правових актів, як постанова, директива чи рішення). У таких випадках політичні рішення чи декларації ЄР «вступають» у законотворчий процес, який має два етапи — політичний та юридичний. Після успішного проходження цих етапів за встановленими процедурами політичні рішення чи декларації Європейської Ради можуть набувати форми й змісту вищезгаданих правових актів ЄС, тобто поповнюють вторинне законодавство Європейського Союзу.

Європейський Парламент, на відміну від інших інституцій ЄС, зазнавав дуже багатьох змін. Від скромної ролі спостерігача як органу влади найвищого рівня в ЄС, передбаченої засновницькими договорами, та поступово змінюваної до наглядової і дорадчої функцій, Європарламент з часом набував усе більше повноважень, що відображає розвиток Спільноти / Союзу. Нові повноваження включають участь у законодавчому процесі, бюджетні процедури, участь у призначенні членів Комісії і в процесі вироблення та ухвалення рішень, включаючи надання згоди на асоціацію чи приєднання нових держав.

Робота сучасного Європарламенту регламентується ст. 14 та ст. 223 – 234 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДфЄС).

Європарламент обирається терміном на п'ять років. Штаб-квартира ЄП знаходиться у Страсбурзі, де і проводяться пленарні засідання, 12 протягом року. Парламентські комітети розміщені у Брюсселі. Тут проводяться засідання комітетів, політичних груп (фракцій) і додаткові пленарні засідання. Паралельно з цими формами депутатської праці депутати Європарламенту присвячують певний час роботі з виборцями у своїх виборчих округах.

В останні роки після певного зміцнення статусу Європарламенту він виконує такі функції: законодавчу; бюджетно-фінансову; контрольну; кадрову. Ці функції, незважаючи на їх певну типовість з класичними парламентськими функціями, у багатьох параметрах не збігаються з усталеними моделями парламентського устрою держав-членів ЄС. Основна причина полягає у відсутності чіткого розмежування між законодавчою і виконавчою владою у Євросоюзі.

Роль «двигуна» європейської інтеграції, сили, яка пильнує за дотриманням Договорів та оберігає інтереси Спільноти, відведена Європейській Комісії. Вона є політично незалежною інституцією Європейського Союзу, створена в процесі європейської інтеграції, яка не має аналогів у національних системах урядування і представляє та підтримує інтереси ЄС у цілому. Сферу повноважень Комісії

регламентують ст. 17 та ст. 244 – 250 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДфЄС).

Комісія також виступає охоронцем договорів та правового доробку (*acquis communautaire*) й забезпечує належне застосування державами-членами положень первинного та вторинного права ЄС. На додаток до цих загальних конституційних прав Комісія має і автономні повноваження у сфері спільної сільськогосподарської політики та політики конкуренції. Вона забезпечує виконання договорів та заходів, які ухвалюються інституціями на їх підставі. Під контролем Суду Європейського Союзу наглядає за застосуванням права Союзу. Вона виконує бюджет та керує програмами. Комісія здійснює координаційну, виконавчу та управлінську функції, як установлено договорами. Вона забезпечує представництво Союзу в зовнішніх відносинах, за винятком сфери спільної зовнішньої та безпекової політики та інших випадків, обумовлених договорами. Комісія ініціює щорічне та багаторічне планування діяльності Союзу з метою досягнення міжінституційних домовленостей.

Комісія наділена правом законодавчої ініціативи, оскільки ухвалення правових актів Союзу можливе лише на підставі її пропозиції, якщо інше не передбачено договорами. Ухвалення інших актів відбувається на підставі пропозицій Комісії у випадках, передбачених договорами.

Період повноважень Комісії становить п'ять років. Члени Комісії обираються на підставі їхньої загальної компетентності та відданості європейській справі з-поміж осіб, чия незалежність не підлягає сумніву. Під час виконання своїх обов'язків Комісія є абсолютно незалежною.

Комісія є органом, відповідальним перед Європейським Парламентом, який може висловити їй вотум недовіри.

Діяльність Комісії здійснюється через: стратегічне планування та формулювання політики; виключне право законодавчої ініціативи; реалізацію заходів ЄС; представлення Союзу у зовнішніх відносинах; управління спільними політиками та фондами; координацію / моніторинг виконання зобов'язань Союзу; повну участь у спільній зовнішній та безпековій політиці та у співпраці в сфері охорони правопорядку і правосуддя у кримінальних справах.

Функцію судової влади в ЄС покладено засновницькими договорами на Суд Європейського Союзу, Суд першої інстанції та Суд з проходження служби в ЄС (Адміністративний трибунал).

Європейський Суд функціонує насамперед на підставі положень консолідованих договорів та Статуту і внутрішнього Регламенту. Суд Першої Інстанції не має власного Статуту, але як і Європейський Суд має власний внутрішній процедурний Регламент. Відповідно до Протоколу про місцезнаходження резиденцій деяких органів і служб Європейських Спільнот і Європолу, прийнятого у 1997р. разом із Амстердамським Договором, Європейський Суд, Суд Першої Інстанції та Адміністративний трибунал мають резиденцію в Люксембурзі.

Основна мета Суду полягає в забезпеченні застосування права Спільноти при однаковому тлумаченні й застосуванні ДЄС. Суд виконує це завдання під час судових засідань, які охоплюють як безпосередньо процеси, де позивач порушує справу в суді на підставах, зазначених у ДЄС, так і випадки непрямого звернення, у яких національний суд просить Суд роз'яснити окремі питання права Спільноти.

Європейський Суд вирішує суперечності у справах, пов'язаних з функціонуванням Союзу. Його рішення може мати обов'язковий або факультативний характер. Суд охороняє право ЄС, а також слідкує за дотриманням обов'язків, які виникають з нього. Прикладами справ у цій сфері можуть бути: скарга про порушення країною-членом зобов'язань перед ЄС, скарга на утвердження недійсності юридичного акту.

Другим дуже важливим повноваженням Суду є тлумачення права Союзу, а також оцінка відповідності юридично зобов'язальних актів вторинного права первинному праву (Договорам). Європейський Суд розглядає також скасування рішень Суду Першої Інстанції.

3.3. Допоміжні інституції та агенції

Відмінність органу від інституції обумовлена тією роллю, яку даний суб'єкт відіграє в системі управління ЄС. Так, органи відіграють в основному допоміжну роль або здійснюють окрему функцію і за своєю природою є органами спеціальної компетенції. До таких органів належать наступні:

- Економічний і соціальний комітет;
- Комітет регіонів;
- Омбудсмен;
- Служба інспектора захисту інформації;
- Служба офіційних публікацій;
- Кадрова служба.

Економічний і соціальний комітет як і Комітет Регіонів є консультативно-дорадчими органами, які складаються із 344 представників кожен. Головною функцією є надання висновків за запитами Ради ЄС, Європарламенту, Єврокомісії.

Омбудсмен и – уповноважений з прав людини, забезпечує дотримання прав людини в ЄС.

Служба інспектора захисту інформації – забезпечує збереження та нерозповсюдження особистої інформації та інформації із обмеженим доступом, яку використовують у своїй діяльності різні органи та інституції ЄС.

Служба офіційних публікацій – забезпечує переклад та публікацію усіх документів інституцій та органів ЄС в Офіційному бюлетені.

Кадрова служба – займається питаннями підбору службовців для роботи в інституціях та органах ЄС.

Економічний і осціальний комітет був створений у 1958 році Договором про створення Європейських Спільнот. Правовою основою функціонування Комітету є ст. 257 – 262 ДЄС та внутрішній Регламент.

ТЕМА 4. ПОЛІТИКИ ЄС

4.1. Спільна економічна та сільськогосподарська політика ЄС

У великому розумінні спільна сільськогосподарська політика є системою субсидій, що виплачуються фермерам країн ЄС.

Джерела спільної сільськогосподарської політики беруть початок з 50-х рр. ХХ ст. У той час аграрний сектор Західної Європи, поряд з іншими галузями

народного господарства, перебував у стані занепаду. Тому виникла гостра необхідність в інтеграційних процесах, що включали би заходи щодо відновлення не тільки промислових галузей, але й аграрного сектора економіки. У зв'язку з цим, при підготовці Римського договору країни-засновники ЄС направили свої зусилля на розробку цілей і принципів спільної сільськогосподарської політики, які були б адекватні ситуації в аграрному секторі і відповідали б інтеграційним процесам європейських країн.

Основними цілями спільної сільськогосподарської політики є:

– зростання продуктивності сільського господарства шляхом – просування технічного прогресу і забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва і оптимального використання факторів виробництва, зокрема праці;

– забезпечення стандартів життя сільського населення, зокрема – шляхом підвищення доходів зайнятих у сільськогосподарському виробництві; стабілізація ринків;

– забезпечення запасів продовольства;

– забезпечення продовольством споживачів за прийнятними – цінами.

Спільна сільськогосподарська політика базується на трьох принципах:

1) єдиному ринку, що має подвійне значення: застосування до сільськогосподарських продуктів правил вільного пересування товарів між країнами-учасницями і встановлення спільних цін і підтримки в євро;

2) преференції ЄС, що реалізуються: через захист спільного ринку від імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн за низькими цінами з метою гарантування доходів європейських фермерів; через захист від коливань світового ринку для підтримки стабільності;

3) солідарних фінансах: витрати на впровадження спільної сільськогосподарської політики повинні здійснюватися всіма членами на загальних підставах незалежно від національних інтересів. У 1962 році був заснований єдиний сільськогосподарський фонд.

Основними механізмами спільної сільськогосподарської політики виступають:

1. Інтервенційні ціни. Метою встановлення інтервенційної ціни є підтримка цін і гарантування доходів фермерів.

2. Імпортні мита необхідні для того, щоб не допускати заповнення європейських ринків дешевшою імпортною продукцією.

3. Експортні субсидії використовуються з метою компенсації товаровиробникам ЄС різниці у вартості їхньої продукції при експорті за нижчими цінами на світових ринках.

Економічна політика ЄС пов'язана з іншими напрямками політики, а саме: промисловою, політикою у галузі охорони конкуренції, політикою у сфері підприємництва. З основ економічної політики впливає діяльність, що реалізовується у рамках більшості політик Євросоюзу, що обіймають суспільно-економічний сектор. Договір про заснування Європейського економічного співтовариства з 1957 року створював передумови для поетапного утворення спільного ринку. Договір також зобов'язував уряди країн до реалізації основних завдань, серед яких: стабільний і гармонійний економічний розвиток та зростання стабільності і підвищення стандартів життя громадян.

Створення спільної економічної політики конкретизовано у 1992 році у

Договорі про Європейський Союз. Головними завданнями цієї політики є:

- гармонійний, врівноважений і стабільний розвиток економіки;
- підвищення рівня і якості життя громадян;
- забезпечення економічної і суспільної єдності.

Реалізація цих завдань можлива при створенні конкурентних умов, як основи ринкової економіки. Створення єдиної економічної політики також полегшує утримання стабільних цін, рівноваги балансу розрахунків та економічної солідарності між державами. Шлях досягнення цих завдань – це відміна мита і обмежень у вільному переміщенні товарів, послуг, людей, і капіталу, що зробило можливим створення єдиного внутрішнього ринку. Спільний внутрішній ринок є основою першої концепції Європейського Союзу, що складає територію без внутрішніх кордонів. Нормальне його функціонування має вплив на економіку країн, створює можливості збільшення виготовлення продукції, а також створює можливість для здійснення інвестицій. Останньою і найважливішою подією, що ліквідувала перешкоди в реалізації основ економічної політики було створення Економічного і Валютного союзу та запровадження спільної валюти – євро.

4.2. Еволюція соціальної політики та соціального діалогу

У європейському контексті на початку 90-х рр. ХХ ст. соціальні питання набули особливої актуальності, по-перше, у зв'язку зі створенням єдиного ринку і необхідністю забезпечувати соціальну та політичну єдність у часи економічної реструктуризації, а по-друге, драматичні перетворення у Східній Європі поставили нові завдання щодо вироблення пропозицій та висновків для Західної Європи. Ці та інші моменти вимагали переосмислення соціальної політики на національному та міжнародному рівнях. Можна говорити про те, що початок 90-х років став “найвищою точкою” соціального виміру Європи. В подальшому цей процес став більш повільний.

Новий етап розвитку соціальної політики та соціального діалогу починається в лютому 1992 р. із підписанням Договору про Європейський Союз у Маастрихті, коли соціальну політику вперше було включено до переліку основних напрямів діяльності на рівні Європейського Союзу.

У ст. 136 Договору, що стосується соціальної політики, з урахуванням основних соціальних прав, визначених Європейською соціальною хартією (прийнята Радою Європи у 1961 р.) та Хартією Співтовариства про основні соціальні права працівників (прийнята 150 Світова та європейська інтеграція ЄС у 1989 р.), встановлено цілі європейської соціальної політики. Це стосується таких сфер: сприяння зайнятості, поліпшення умов життя та праці з метою їх гармонізації в ході постійного поліпшення, належний соціальний захист, діалог між управліннями і працівниками, розвиток людських ресурсів для забезпечення довготривалого рівня зайнятості та боротьби зі звільненнями. Відповідно до ст. 138 цього договору перед запровадженням будь-яких заходів у сфері соціальної політики Європейська Комісія повинна консультиватися з соціальними партнерами щодо можливого напряму дій ЄС та змісту передбачуваної пропозиції.

Отже, питання соціального діалогу знаходяться в центрі розробки і здійснення соціальної політики та економічної стратегії ЄС.

Процес соціального діалогу був ініційований Єврокомісією у 1985 р. і мав за

мету залучення соціальних партнерів, представлених Європейською конфедерацією профспілок, Спілкою конфедерацій промисловців і роботодавців Європи та Європейським центром підприємств із державною участю і підприємств загальної економічної сфери до процесу створення внутрішнього ринку. Ці зустрічі Комітету з питань соціального діалогу призвели до прийняття ряду спільних заяв щодо зайнятості, освіти, навчання та інших питань.

У 1989 р. соціальний діалог був включений до основних прав, декларованих Хартією Співтовариства про основні соціальні права працівників.

На засіданнях Європейської Ради у 2001 р. у м. Лаакен (Бельгія) та у 2002 р. у м. Барселона (Іспанія), а також на соціальних самітах глав держав-членів ЄС та їх урядів, соціальні партнери та Європейська Комісія підкреслювали роль соціального діалогу на всіх рівнях у сприянні модернізації та змінам у ЄС та країнах-кандидатах.

Крім того, у ЄС соціальний діалог визнаний прогресивною частиною загальної стратегії, завдяки якій Європа повинна стати більш конкурентоспроможною у світі.

На сучасному етапі, незважаючи на тенденції посилення економічних чинників, пріоритети соціальної політики та соціального діалогу залишаються важливим стратегічним аргументом, яким приділяється особлива роль у вирішенні глобальних проблем, досягненні соціальної справедливості та суспільної злагоди. Незважаючи на деяке уповільнення темпів розвитку “соціального виміру” ЄС, ця сфера є однією з пріоритетних.

Підходи до удосконалення соціальної політики на європейському рівні пов’язуються із її реалізацією на основі наукового обґрунтування, застосування соціальної експертизи, моніторингу, засобів перевірки рівня нужденності; посилення активного попереджувального характеру соціального захисту, створення умов для реалізації економічної ініціативи громадян; підвищення ролі недержавного сектора в наданні соціальних послуг і благ соціально незахищеним категоріям громадян; посилення адресного характеру соціальних допомог. Ці тенденції, в цілому, відповідають можливим напрямкам використання в Україні європейського досвіду.

4.3. Політика в галузі освіти

На сучасному етапі для європейської політики у галузі освіти характерні процеси, які сприяють стиранню кордонів між країнами. Значний успіх у створенні Європейського економічного простору підштовхнув країни-лідерів ЄС до утворення єдиного Європейського простору вищої освіти (The European Higher Education Area).

Початком цього процесу стало розроблення та підписання представниками країн Європи Лісабонської конвенції (1997 р.) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти Європейського регіону та Сорбонської декларації (Париж, Сорбона, 1998 р.) щодо узгодження структури системи вищої освіти в Європі. Ці документи відображали прагнення створити в Європі відкриту систему вищої освіти, яка могла б, з одного боку, захищати і зберігати культурну своєрідність країн, а з іншого, створювати умови для тісного співробітництва та вільного пересування викладачів та студентів. До того ж, система мала забезпечувати всіх бажаючих можливістю доступу до вищої освіти протягом усього життя.

19 червня 1999 р. у м. Болонья (Італія) відбулася представницька нарада 29 міністрів європейських країн з метою проголошення утворення Європейського простору вищої освіти і прийняття так званої Болонської декларації. Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного Європейського освітнього та наукового простору.

Одне з основних завдань Болонського процесу – створення двоциклічного навчання, яке запроваджується на основі двох ключових навчальних циклів. Після завершення першого циклу присвоюється академічний ступінь бакалавра. Кінцевим результатом другого циклу навчання має бути академічний ступінь магістра.

Передбачається поширення європейської системи залікових одиниць (кредитів) на всіх учасників нового інтегрованого простору. Європейська кредитно-трансферна система (ECTS, European Credit Transfer System) була розроблена з метою покращення визнання освіти для навчання за кордоном, як система, здатна працювати в рамках концепції “навчання впродовж усього життя”.

Щодо контролю якості освіти, то передбачається організація акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій.

На основі виконання попередніх пунктів передбачається істотний розвиток мобільності студентів. Окрім того, ставиться питання про розширення мобільності викладацького й іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом. Передбачається зміна національних законодавчих актів у сфері працевлаштування іноземців.

Важливим положенням Болонського процесу є забезпечення працевлаштування випускників, для цього формується орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат: знання й уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи.

Одним із головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, є забезпечення привабливості європейської системи освіти, зокрема залучення в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу.

В Україні Болонський процес офіційно розпочався 19 травня 2005 р. з підписанням декларації на Бергенській конференції. Таким чином, Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, та практичне приєднання до Болонського процесу.

Важливими інструментами європейської політики в галузі освіти є спільні проекти і програми (Socrates, Trans-European Mobility Partnership Scheme for University Studies, Erasmus Mundus, Youth Programme, Leonardo da Vinci, Community Vocational Training Action Programme) реалізація яких має сприяти створенню “Європи без кордонів і бар’єрів”.

4.4. Екологічна політика Європейського Співтовариства

Основними напрямками екологічної політики, яка розвивається протягом останніх тридцяти років, є: створення і підтримка організаційного та економічного механізмів охорони навколишнього середовища, захист екологічних прав. Останній напрямок є одним з найбільш істотних сучасних

тенденцій розвитку екологічного законодавства і підсумком діяльності ЄС з поліпшення якості навколишнього середовища і досягнення високого рівня її захисту.

ЄС у даний час є одним зі світових лідерів у сфері міжнародного природоохоронного співробітництва. При цьому екологічна політика і діяльність ЄС, у цілому, нерозривно пов'язані з глобальними заходами у сфері захисту навколишнього середовища, в тому числі проведеними під егідою ООН.

Захист навколишнього середовища став одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС поряд з іншими напрямками інтеграції. ЄС має широку компетенцію в області охорони навколишнього середовища, у цій сфері видається значна кількість загально- європейських нормативних актів. ЄС має також необхідні повноваження на здійснення міжнародного співробітництва в екологічній сфері і у сфері навколишнього середовища.

Сьогодні цілі і задачі політики ЄС у відношенні до навколишнього середовища формулюються, таким чином:

- збереження, захист і поліпшення стану навколишнього середовища;
- турбота про захист здоров'я людей;
- досягнення раціонального використання природних ресурсів;
- сприяння на міжнародному рівні заходам, спрямованим на вирішення регіональних і глобальних проблем охорони навколишнього середовища.

Діяльність ЄС у сфері охорони навколишнього середовища обумовлена такими особливостями, як:

- екологічна компетенція ЄС є спільною з державами-членами;
- екологічна діяльність ЄС нерозривно пов'язана з іншими напрямками європейської інтеграції.

ТЕМА 5. ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

5.1. Глобалізація як визначальний чинник сучасних інтеграційних процесів

Глобалізацією називають тісний взаємозв'язок у світі, рух інформації, капіталу, товарів та людей через державні кордони у дедалі швидшому темпі та обсязі, взаємопроникнення культур, способів життя, залежність усіх країн світу від глобальних проблем. Тому суть процесу глобалізації світової економіки полягає у стрімкому зростанні обсягів і різноманітності світових зв'язків, поширенні процесів, практик і структур від національного простору до глобальних масштабів, у результаті чого посилюється економічна взаємозалежність країн світу, а також формується відносно цілісна економічна система, що практично охоплює територію всієї планети і диктує власні правила гри національним господарствам.

Визначають такі рівні глобалізаційних процесів:

- світовий рівень глобалізації;
- глобалізація на рівні окремої країни;
- галузевий рівень глобалізації.

Основними причинами формування глобалізаційних процесів є:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;

- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки (зниження витрат на трансакції);

- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та є важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

Процес глобалізації характеризується такими ознаками:

- взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;

- фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;

- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;

- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;

- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;

- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Тенденція до глобалізації – найбільш характерна для сучасної епохи. Вона формує глобальну структуру політичних, економічних і культурних відносин, що простираються за будь-які традиційні кордони та зв'язують окремі суспільства в єдину систему. Внаслідок цього людство більше не розглядається як «статистична сукупність», філософська або ідеологічна категорія. Воно перетворюється на соціальну цілісність, що охоплює всіх людей на землі.

5.2. Економічна глобалізація

Економічна глобалізація – це процес структурних змін і поетапного формування органічного цілісного світового господарства як необхідного елемента становлення та розвитку цілісного світового суспільства.

Розрізняють такі типи економічної глобалізації:

- мляву, в часовому просторі вона існує до періоду великих географічних відкриттів;

- повільно прогресуючу – в формі міждержавних відносин на основі розвитку світової торгівлі та колонізації відсталих країн (до середини ХІХ ст.);

- структурну – пов'язану із переділом світу, сфер впливу, консолідацією та розпадом соціально-економічних систем, що протистоять одна одній, їх боротьбою (до середини 80-років ХХ ст.);

- послідовну – таку, що виступає вже як самостійний наддержавний чинник. Інтенсивність глобалізації зростає за основними напрямками мікро-та макроекономіки, а також шляхом створення планетарних систем.

Щодо історичного коріння глобалізації, то об'єктивною основою як економічної глобалізації, так і глобалізації суспільного життя планети в цілому є закони ринку, які спричиняють і визначають потребу (та механізми її реалізації) у розвитку суспільного поділу праці.

ТЕМА 6. ПРОЦЕДУРА ТА КРИТЕРІЇ ВСТУПУ ДО ЄС

6.1. Маастрихтські критерії членства в ЄС

Маастрихтський договір про створення ЄС було підписано 7 лютого 1992 року в місті Маастрихт (Нідерланди) між членами Європейської спільноти. Договір набув чинності 1 листопада 1993 р. Він започаткував новий етап згуртування народів Європи, метою якого було: сприяння економічному і соціальному прогресу завдяки створенню внутрішнього ринку без внутрішніх кордонів і встановлення економічного та монетарного союзу з єдиною валютою; відстоювання інтересів Союзу на міжнародній арені; зміцнення захисту прав та інтересів представників різних національностей країн-учасниць через запровадження громадянства ЄС; розвиток тісної співпраці в галузі правосуддя та внутрішньої політики.

Маастрихтський договір про створення ЄС підписали 12 держав Бельгія, ФРН, Франція, Італія, Люксембург, Нідерланди, Велика Британія, Данія, Ірландія, Португалія, Іспанія, Греція.

Уряди країн-членів домовилися:

- розпочати новий етап європейської інтеграції, беручи до уваги історичну вагу припинення поділу Європейського континенту і відчуваючи потребу створення підґрунтя для побудови майбутньої Європи;
- підтвердити своє визнання свободи, демократії, основних прав і свобод людини та верховенства закону;
- поглиблювати солідарність між своїми народами з повагою до їх історії, культури й традицій;
- сприяти демократичному і ефективному функціонуванню інституцій з метою поліпшення виконання ними завдань у рамках єдиної системи;
- досягти зміцнення й злиття економік своїх країн, сформуванню економічний і валютний союз з подальшим запровадженням єдиної стабільної валюти;
- сприяти економічному і соціальному розвитку своїх народів у контексті створення внутрішнього ринку, а також здійснювати політику, яка забезпечила б їхнє зростання в усіх сферах;
- встановити спільне громадянство;
- провадити спільну зовнішню політику і політику безпеки з метою підтримання миру й стабільності в Європі та світі;
- підтвердити свою мету щодо вільного пересування людей, одночасно гарантувавши надійність і безпеку власних народів;
- з огляду на необхідність європейської інтеграції продовжити процес створення міцнішого союзу народів Європи, де рішення прийматимуться з максимальною участю громадян відповідно до принципу субсидіарності.

У 1994 р. після успішних переговорів до ЄС приєдналися Австрія, Фінляндія та Швеція; у 2004 р. - Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина, Словенія, Кіпр, Мальта, Естонія, Литва, Латвія, а в 2007 р. - Болгарія та Румунія.

6.2. Копенгагенські критерії членства в ЄС

Як відомо, критерії членства в ЄС було сформульовано для країн Центральної та Східної Європи на Копенгагенському засіданні Європейської

Ради в червні 1993 року.

Цими критеріями є:

1) досягнення стабільності інституцій, котрі гарантують демократію, верховенство права, права людини, дотримання і захист прав меншин (т.зв. політичний критерій);

2) існування функціонуючої ринкової економіки, а також здатність витримувати конкурентний тиск та дію ринкових сил у межах ЄС («економічний критерій»);

3) спроможність взяти на себе зобов'язання, що випливають з членства, у тому числі дотримуватись цілей політичного, економічного та монетарного союзу шляхом приведення національної системи законодавства у відповідність до *acquis communautaire* («юридичний критерій»).

Ці критерії не є вичерпними, оскільки існує ще критерій внутрішньої спроможності ЄС «поглинути» нового члена, а також географічний критерій, адже членом ЄС може стати лише «європейська країна».

6.3. Процедура вступу до ЄС

Можна виокремити п'ять основних етапів процесу вступу до ЄС:

1. **Консультативний етап** - триває перед поданням країною заяви про вступ. Практика засвідчує, що на цьому етапі країни - претенденти на вступ укладають одну з трьох типів асоціативних угод:

- **Європейську угоду (European Agreement)** - у 90-х роках минулого століття такі угоди було укладено з десятьма колишніми соціалістичними країнами Центральної та Східної Європи: Польщею(1991), Угорщиною(1991), Румунією (1993), Болгарією (1993), Чехією (1993), Словаччиною (1993), Естонією (1995), Литвою (1995), Латвією (1995), Словенією (1996);

- **Угоду про асоціацію (Association Agreement)** - укладені з Туреччиною (1963), Мальтою (1970) та Кіпром (1972);

- **Угоду про стабілізацію і асоціацію (Stabilization and Association Agreement)**, були підписані з Балканськими країнами.

Консультативний етап завершується поданням країною-претендентом заявки про вступ до ЄС.

2. **Оціночний етап** - триває між поданням країною-претендентом заявки про вступ та початком переговорів про вступ. На цьому етапі країни намагаються досягнути критеріїв членства в ЄС. Держава офіційно стає країною - кандидатом на вступ до ЄС.

3. **Переговорний етап** - триває від початку й до завершення переговорів про вступ. У процесі переговорів визначаються умови, на яких кожен кандидат може приєднатися до ЄС, та терміни прийняття, імплементації й правового впровадження *acquis communautaire* (спільного доробку ЄС). В окремих випадках можливе врахування перехідних заходів, але вони мають бути чітко визначені за змістом і тривалістю. Кожна країна-кандидат діє за окремим графіком і може бути прийнята до ЄС, як тільки досягне відповідності критеріям вступу та членським зобов'язанням. Переговори відбуваються у формі двосторонніх конференцій між країнами-членами та кожною з країн - кандидатів за кожним із 31 розділу *acquis communautaire*: конкурентна політика, транспортна політика, енергетика, податкова політика, митний союз, сільське

господарство, юстиція і внутрішні справи, фінансова сфера, регіональна політика, бюджетні асигнування тощо. Загальний успіх у переговорному процесі оцінюється кількістю розділів, за якими переговори є цілком завершеними. Результати переговорів долучаються до проекту угоди про вступ країни-кандидата до ЄС.

4. Ратифікаційний етап - триває між підписанням угоди про вступ та її ратифікацією. Перед підписанням угоди про вступ вона має бути подана до Ради ЄС для схвалення та до Європейського Парламенту для отримання згоди. Після підписання угода про вступ спрямовується до країн - членів ЄС і країн-кандидатів для ратифікації та прийняття країнами-кандидатами рішення щодо вступу, за необхідності - через процедуру референдуму. Саме тому успішний перебіг переговорів не є гарантією вступу країни до ЄС

5. Імплементативний етап - започатковується після виконання всіх ратифікаційних процедур та набуття угодою чинності. Лише після цього країна стає повноправним членом ЄС.

Деякі фахівці до попереднього етапу вступу до ЄС зараховують і участь країни-претендента в Європейській Конференції.

Європейська Конференція вперше відбулася 12 березня 1998 р. у Лондоні – це багатостороння структура, в рамках якої держави - члени ЄС та країни-кандидати обговорюють нагальні питання співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки, юстиції та внутрішніх справ. Однак, на переконання інших фахівців, засідання Європейської Конференції у ЄС завжди сприймалося як символічний захід, участь в якому країн-нечленів ЄС завжди мала характер почесної присутності. Доцільність зустрічей такого формату неодноразово ставилася під сумнів, але Європейська Конференція не припиняла своєї діяльності саме для того, щоб продемонструвати згуртованість Європи навколо ЄС.

Кожен інституційний орган ЄС має свої чітко визначені повноваження щодо прийняття нових членів. З точки зору послідовності дій та реалізації повноважень певних інституцій ЄС (Ради, Комісії та Парламенту) можна виокремити дванадцять кроків:

- 1) європейська держава подає заявку про вступ до Ради ЄС;
- 2) Рада ЄС звертається до Європейської Комісії з проханням висловити свою позицію щодо поданої заявки;
- 3) Європейська Комісія представляє свою оцінку Раді ЄС;
- 4) Рада ЄС одноголосно ухвалює рішення розпочати переговори про вступ з країною-кандидатом;
- 5) Європейська Комісія пропонує, а Рада ЄС одноголосно затверджує основні складові та принципи позиції ЄС на переговорах з державою-кандидатом;
- 6) Рада ЄС проводить переговори з державою-кандидатом;
- 7) проект договору про вступ узгоджується між ЄС та державою-кандидатом;
- 8) проект договору про вступ подається до Ради ЄС та Європейського Парламенту;
- 9) Європейський Парламент схвалює Договір про вступ більшістю голосів;
- 10) Рада ЄС одноголосно затверджує Договір про вступ;
- 11) Країни-члени та країна-кандидат офіційно підписують Договір про вступ;
- 12) Країни-члени та країна-кандидат ратифікують Договір про вступ згідно з власними конституційними нормами. Країна-кандидат стає членом ЄС.

6.4. Досвід переговорів про вступ країн Центральної та Східної Європи

У сучасній політичній та історичній науці поняття Центрально-Східна та Південно-Східна Європа об'єднує європейські країни колишньої соцсистеми: власне Центрально-європейські, чи країни Вишеградської групи – Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, а також країни Південно-Східної Європи – Болгарію, Сербію, Хорватію, Словенію, Македонію, Чорногорію, Боснію і Герцеговину, Румунію. Країни регіону об'єднує прагнення до інтеграції в європейські і трансатлантичні структури, тобто поступовий перехід до Європи, остаточна ідентифікація в західному співтоваристві.

Процес вступу в ЄС країн ЦСЄ був досить довгим і складним. Протягом ряду років після краху комуністичних режимів у Європі ЄС не займав чіткої позиції з цього питання, хоча вже на ранньому етапі ним була розроблена стратегія більш тісного співробітництва з країнами ЦСЄ на основі угод про асоціацію, відомих як «європейські угоди».

У серпні 1990 р. Європейський союз схвалив пропозицію Великобританії про асоціації країн ЦСЄ і ПСЄ з ЄС. У 1992 р. Угоди про асоціацію були укладені з Угорщиною, Польщею, Румунією і Болгарією, в 1993 р. – з Чехією та Словаччиною, у 1995 р. – з Латвією, Литвою та Естонією і в 1996 р. – зі Словенією.

«Європейські угоди» надали країнам статус асоційованих членів і припускали можливість їх вступу до ЄС, регулювали політичні та економічні відносини з союзом, включаючи встановлення режиму вільної торгівлі. Угодами встановлювалися механізми підтримки постійного діалогу між сторонами, забезпечувався більш широкий доступ країн ЦСЄ до інформації про процес прийняття рішень в ЄС, визначалися механізми надання технічної та фінансової допомоги реформам. Однак саме по собі придбання статусу асоційованих членів не було гарантією вступу до Європейського союзу. Лише в 1993 р. на засіданні Європейської ради в Копенгагені було прийнято принципове рішення про те, що асоційовані країни ЦСЄ за наявності волевиявлення з їхнього боку, можуть стати членами Європейського Союзу, виконавши ряд «копенгагенських критеріїв членства».

Установлення чітких критеріїв членства для країн ЦСЄ стало основою для подачі офіційних заяв держав з проханням про прийняття в члени ЄС: Угорщини та Польщі – в 1994 р., Румунії, Словаччини, Латвії, Естонії, Литви і Болгарії – в 1995 р., Чехії та Словенії – в 1996 р. На Ессенській сесії Ради ЄС (1994 р.) було схвалено програму підготовки цих країн до вступу в ЄС – Біла книга «Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу». На Мадридській сесії Євроради (1995 р.) було прийнято офіційне рішення про терміни початку переговорів про вступ.

Протягом 1997 р. Європейська комісія та 10 країн-кандидатів (країн ЦСЄ і ПСЄ) досягли домовленості щодо умов і термінів початку переговорів про вступ. На Люксембурзькому засіданні Європейської ради (грудень 1997 р.), названим самітом розширення, було оголошено список держав, які ближче інших підійшли до виконання копенгагенських критеріїв: Кіпр, Польща, Угорщина, Чехія, Естонія і Словенія. Урочисте відкриття переговорів з країнами «першої хвилі» відбулося 30 березня 1998 р. На сесії Європейської ради в Гельсінкі в грудні 1999

р. було вирішено почати переговори про вступ до Євросоюзу з рештою – п'ятьма країнами регіону, з якими були раніше підписані Європейські угоди: Словаччиною, Латвією, Литвою, Болгарією, Румунією, а також з Мальтою. Переговори з країнами «другої групи» чи «гельсінською групою» офіційно відкрилися 15 лютого 2000 р. в Брюсселі.

Договір між цими країнами визначив політичну вагу країн-кандидатів у складі керівних органів майбутнього розширеного ЄС, зафіксувавши у формі договору про ЄС неминучість вступу нових країн з ЦСЄ і ПСЄ. Брюссельський саміт ЄС (листопад 2002 р.) підтвердив вступ до ЄС з 1 травня 2004 р. Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії, Словенії, Кіпру та Мальти. У 2007 р. в ЄС вступили Болгарія і Румунія. У червні 2011 р. завершилися переговори про вступ до ЄС Хорватії. Ця країна приєдналася до Євросоюзу 1 липня 2013 р., ставши 28-м учасником організації. Отже, нове і значне розширення союзу практично цілком йде за рахунок країн ЦСЄ і ПСЄ. Увійшовши до складу ЄС, держави регіону насамперед затвердили свою європейську ідентичність та отримали зовнішню гарантію свого демократичного розвитку.

При формуванні та реалізації євроінтеграційної політики в Україні майже не було враховано внутрішню логіку розширення ЄС, оскільки її проведення почалося, коли Євросоюз уже визначився із своєю політикою розширення та приблизно із кандидатами. Українська громадськість поступово утверджувалася в необхідності європейського шляху розвитку. Євроінтеграційні потуги нашої держави можна вважати четвертою хвилею розширення ЄС. Лише 21 березня 2014 р. Україна підписала політичну частину Угоди про Асоціацію з ЄС, а 27 червня 2014 р. – економічну (реалізація якої відкладена на рік).

ТЕМА 7. УКРАЇНА Й ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

7.1. Основні етапи відносин Україна – ЄС

Хроніка відносин України та ЄС:

1991 — Декларація ЄС щодо України.

1992 — Перша зустріч Україна-ЄС на найвищому рівні.

1993 — Підписана угода між Європейськими співтовариствами та Україною про торгівлю текстильними виробами, відкриття представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні.

1994 — Верховна Рада України ратифікувала Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.

1995 — Перше засідання Спільного комітету Україна-ЄС, створення представництва України при Європейських Співтовариствах.

1996 — Європейський Союз визнав за Україною статус країни з перехідною економікою. Радою Міністрів ЄС прийняла план дій щодо України.

1997 — Перший Саміт Україна-ЄС (Київ), підписано угоду між Європейським Співтовариством по вугіллю та сталіта урядом України про торгівлю сталеливарними виробами.

1998 — набуття чинності угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, Україна офіційно заявила про прагнення набути статусу асоційованого членства в ЄС, прийнято постанову Кабінету Міністрів

України № 852 про запровадження механізму адаптації законодавства України до ЄС. Другий саміт Україна-ЄС (Відень).

1999 — Третій саміт Україна — ЄС (Київ), ЄС підтвердив намір сприяти вступу України до СОТ, початок роботи щодо запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

2001 — Четвертий саміт Україна-ЄС (Ялта).

2002 — П'ятий саміт Україна-ЄС (Копенгаген).

У квітні 2004-го року на саміті Україна-ЄС євро-очікування України були підірвані у зв'язку з неотриманням статусу країни з ринковою економікою від ради міністрів ЄС. Однак це сталося до Помаранчевої революції.

2005 — Рада Європейського Союзу надала Україні статус країни із ринковою економікою, черговий саміт.

2006 — саміт ЄС-Україна, Хельсінкі.

2007 — саміт ЄС-Україна, Київ.

5 березня 2007 — розпочато переговори про укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

2008 — Набуття чинності угодами про спрощення візового режиму та реадмісію між Україною та ЄС, саміт ЄС-Україна (Евіан).

Вересень 2008 — під час паризького Саміту Україна-ЄС досягнуто компромісне рішення щодо назви нової посиленої угоди як Угоди про асоціацію.

7 травня 2009 — Україна стала учасницею ініціативи ЄС «Східне партнерство»

16 червня 2009 — під час засідання Ради з питань співробітництва Україна — ЄС політично схвалено «Порядок денний асоціації Україна — ЄС».

25 лютого 2010 — Європарламент схвалив резолюцію про ситуацію в Україні в якій, зокрема, визнається право України на приєднання до ЄС. Також Єврокомісії надається мандат задля роботи над «дорожньою картою» безвізових подорожей між Україною та країнами ЄС.

2011 — саміт ЄС-Україна, Київ.

2013 — саміт ЄС-Україна, Брюссель. На саміті було ухвалено спільну заяву, в якій зазначено, що Україна «рішуче налаштована виконувати» передумови ЄС для того, щоб сторони змогли підписати Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі.

21 листопада 2013 Кабінет міністрів України вирішив призупинити процес підготовки до підписання УА з Євросоюзом, внаслідок цього по всій території країни виникли масові демонстрації, проти призупинення процесу євроінтеграції[28][29]. 24 листопада у Києві відбулась масова акція протесту, в якій взяли участь понад мільйон людей[30].

21 березня 2014 року у Брюсселі було підписано політичну частину Угоди про асоціацію з ЄС за участі українського прем'єр-міністра Арсенія Яценюка.

27 червня 2014 року — Президент України Петро Порошенко підписав другу (економічну) частину Угоди про асоціацію з ЄС.

16 вересня 2014 року Європейський парламент ратифікував Угоду про асоціацію між Україною і Європейським Союзом синхронно з Верховною Радою України (у вигляді телемосту технологією Skype).

31 листопада 2014 р. вступило в силу тимчасове застосування Угоди про Асоціацію.

7.2. Соціокультурні та політичні проблеми в Україні та ЄС

Як відомо, однією з умов реалізації першого з Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС — політичного — є дотримання прав людини, зокрема прав меншин. Так, була поставлена вимога «Ухвалення всеохоплюючого антидискримінаційного законодавства, що рекомендовано моніторинговими органами ООН та Ради Європи для забезпечення ефективного захисту від дискримінації». Відповідно до цієї вимоги, наприкінці квітня 2012 року на сайті Міністерства юстиції України було оприлюднено проект Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» з метою його публічного обговорення. Показовим було формулювання, внесене у Пояснювальну записку до законопроекту, щодо обґрунтування необхідності прийняття цього акта: «Проект Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» розроблено з метою виконання завдань, передбачених Планом дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, який було схвалено на саміті Україна м – Європейський Союз (22 листопада 2010 року, м. Брюссель, Королівство Бельгія)». Отже фіксувалося, що інших підстав розробки такого законопроекту, тобто настроїв, проблем в Україні, пов'язаних з дискримінацією, не існує. Отже, перше зауваження: законопроект мав би створюватися не на вимогу ЄС, а на вимогу історії, яка, незалежно від нашого бажання чи небажання вступати в ЄС, кидає Україні виклик у формі означеного питання.

Залишається актуальним питання проведення в Україні єдиної недискримінаційної політики й у сфері релігії. Але цю болючу тему, втягнуту у політичне протистояння різних сил в Україні, в цьому тексті докладно розглядати не будемо.

Проблема гендерної рівності на ринку праці має місце в Україні здавна, незважаючи на існування нормативно-правової бази, яка по суті не була повністю втілена на практиці. У ст. 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначено, що і жінкам, і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці. Водночас положення законів не закріплюють відповідні процедури забезпечення рівності статей, а отже, залишаються декларативними.

Щодо ситуації із захисту прав дітей, то виявляється, і тут не так все добре. Принцип недискримінації не застосовується в повному обсязі щодо дітей з малозабезпечених сімей, сільських дітей, утриманців дитячих установ, дітей-інвалідів, дітей з вадами, дітей рома та інфікованих ВІЛ/СНІДом, особливо в наданні медичної допомоги, соціального забезпечення й освіти. Закріплення принципу недискримінації у законодавчих нормах України здебільшого відповідає міжнародним стандартам прав дитини, але практика їх застосування залишається на неналежному рівні. Недостатня просвітницька робота відповідних державних інституцій не сприяє усуненню стереотипів, упередження та побоювання у суспільстві стосовно вразливих груп (дітей рома, дітей біженців, дітей-інвалідів тощо). Тим більше, тотально ігнорується право дитини на приватне життя. Можна говорити про загальне нерозуміння концепції особистого життя дитини як такого та ставлення до дитини як до об'єкта

зовнішнього виховного або освітнього впливу. І безсумнівно залишається факт, що діти в Україні продовжують зазнавати насильства — в загальноосвітніх школах, у сімейних відносинах, при контакті з представниками правоохоронних органів, у закладах опіки та в дитячих будинках сімейного типу нерідко трапляються випадки приниження гідності дітей.

ТЕМА 8. ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

8.1. Принципи європейського врядування

Врядування зазвичай визначають як процес взаємодії органів влади із суспільними інститутами та громадянами в процесі прийняття рішень, способів вироблення політики, до якого залучаються багато "гравців" та який передбачає багатовекторне, вертикальне і горизонтальне, співробітництво для досягнення цілей].

Щодо словосполучення «європейське врядування», то його властивості й особливості інтенсивно досліджуються й обговорюються у другій половині 1990 - х у зв'язку із розширенням ЄС на Схід та підготовкою до членства в ЄС держав Центральної та Східної Європи. У 2001 р. з'являється Біла книга з європейського врядування, яка дає йому визначення та характеризує основні принципи, на яких воно ґрунтується. У подальші роки на інтерактивних порталах Європейського Союзу, веб-сайтах загальноєвропейських або національних організацій відбувається інтенсивний суспільний діалог про європейське врядування у вигляді форумів, громадських обговорень, дебатів, метою якого було ознайомлення Спільноти із нагальними проблемами ЄС, залучення до їх обговорення і розв'язання широкої громадськості, а також вивчення суспільної думки та ставлення громадськості до інституційних реформ, що проводилися у той час. До діалогу паралельно із громадськістю залучалося фахове та / або експертне середовище, яке брало активну участь у консультаціях та виробленні робочих документів Європейської комісії, проведенні досліджень, підготовці конференцій, розробці тренінгів.

Система європейського врядування спирається на розгалужену систему принципів, які можна об'єднати у п'ять категорій (груп).

Першу категорію складають засадничі принципи, які також можна охарактеризувати як *конституційні*. Це найбільш загальні принципи, на яких ґрунтуються сучасні демократії на всіх континентах світу. Серед інших до цієї категорії принципів належать: верховенство права, повага до прав та свобод людини, рівне ставлення, відсутність дискримінації.

Другу категорію принципів можна визначити як *принципи належного врядування*. Дотримання принципів належного врядування дає змогу державам або об'єднанням держав перетворити системи публічної адміністрації на більш ефективні та результативні, залучити до співробітництва більше громадян, більш вдало конкурувати на товарних чи фінансових ринках. Серед принципів належного врядування, покладених в основу європейського врядування, такі: субсидіарність, пропорційність, відкритість, ефективність, підзвітність, узгодженість, активна участь громадян.

До третьої категорії належать *принципи, які характеризують європейське врядування як унікальну, специфічну форму взаємодії між різними учасниками процесу прийняття управлінських рішень в ЄС*, вироблення та реалізації європейських політик на наднаціональному, національному, субнаціональному рівнях. Принципами, що визначають особливість європейського врядування, можна вважати: горизонтальність, розвиненість координації, відносини непідпорядкування та партнерства, що пов'язують його учасників, зростання значення лідерства і комунікації, наявність єдиних стандартів і процедур, що забезпечують ефективність взаємодії в системі європейського врядування.

До четвертої категорії *принципів європейського врядування належать принципи, на яких ґрунтуються окремі спільні політики чи програми ЄС*, наприклад доповнюваність і комплементарність, характерні для Європейської політики згуртування; пристосування Європейської комунікативної політики, її повідомлень та сигналів до національних, регіональних чи місцевих потреб, забезпечення права громадян ЄС на повну та не викривлену інформацію.

Європейські принципи адміністративного права посідають особливе місце у системі принципів європейського врядування, оскільки мають подвійну адміністративно-правову природу. Вони закладають фундамент для ефективної та легітимної діяльності окремого службовця чи посадовця та бюрократичної машини в цілому.

8.2. Кадрова політика в державах-членах ЄС. Європеїзація державної служби в Україні

Позиціонування України як демократичної держави, що обрала європейський вектор розвитку і стратегічний курс на здійснення глибинних структурних перетворень у всіх сферах суспільно-політичного й соціально-економічного життя, обумовлює важливість вивчення сучасного досвіду європеїзації державного управління та державної служби зокрема.

В європейському законодавстві не існує однозначних та чітких норм, які визначали б модель державного управління і функціонування його ключового елемента – державної служби в державах-членах ЄС. Іншими словами, державне управління не входить до сфери компетенції ЄС, і системи державного управління держав - членів ЄС не підлягають гармонізації або регулюванню з боку ЄС. У цій сфері держави - члени ЄС наділені інституційною автономією і, керуючись принципом субсидіарності, самостійно створюють і розвивають національні системи державного управління. Таким чином, з юридичного погляду, держави-члени ЄС формально мають в основному адміністративну автономію.

У той же час, незважаючи на відсутність надбання ЄС (*acquis communautaire*) у цій сфері, на підставі загальної згоди було визначено принципи державного управління, однакові для всіх держав-членів ЄС. До них належать: принципи верховенства права, надійності, правової впевненості, звітності та прозорості, а також достатня організаційна спроможність і залучення до управління громадян. Вищезазначені принципи можна знайти в системах адміністративного права всіх європейських держав. Дотримання державами-членами ЄС цих спільних базових принципів заклало підґрунтя для створення європейського адміністративного простору, який ще називають європейською

моделлю публічної (або державної) служби. Він складається зі спільних стандартів для здійснення державного управління, які визначаються законом і запроваджуються через систему заходів, процедур та механізмів звітності.

Слід зауважити, що утворення і подальша інституалізація Європейського Союзу стала вагомим фактором впливу на розвиток держав-членів. Політичні, економічні та соціальні зміни, які виникають на національному рівні в результаті європейської інтеграції, вже протягом більше двадцяти років характеризуються дослідниками як процеси “європеїзації”. *Європеїзація в широкому значенні – це зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя під впливом процесу європейської інтеграції.*

О. Оржель, посилаючись на К. Деммке, визначає європеїзацію як цілеспрямовану, програмовану адаптацію або несвідоме, стихійне пристосування внутрішнього національного законодавства, процедур, норм, стандартів до норм і правил ЄС.

Європеїзація охоплює різні сфери: право, економіку, політичні системи, охорону навколишнього середовища, а також сферу публічного адміністрування, процеси вироблення політики, механізми її ефективного впровадження тощо.

Європеїзація державного управління, за визначенням І. Грицяка, – це євроінтеграційний процес впливу на національні системи державного управління, з одного боку, та відповідні дії національних інституцій щодо сприйняття цього впливу – з іншого. Результатом європеїзації державного управління є набуття європейськими країнами схожих або окремих спільних рис у власних системах державного управління.

Європеїзація національних систем державного управління відбувається:

– через зобов’язання запроваджувати і забезпечити дотримання нормативно-правових актів ЄС;

– під впливом прецедентного права, тобто рішень Суду Європейських Співтовариств;

– завдяки тісній співпраці національних урядовців та державних службовців в інституціях ЄС та на міжнаціональному рівні під час проведення переговорів, нарад з підготовки та прийняття рішень, реалізації спільних програм і політик та ін.;

– через створення мереж і мережне співробітництво, для якого залучаються представники ЄС, національні політики і урядовці, державні службовці всіх рівнів, представники приватного сектора, профспілок, громадянського суспільства, науковці та інші.

У результаті відмінні колись системи державного управління держав-членів ЄС набувають усе більше спільних рис. Процес відбувається поступово і природно, не зачіпає національно-історичних традицій і, що важливо, не викликає в держав або їх громадян застережень і побоювань. Це зумовлено тим, що європеїзація відбувається паралельно з процесами модернізації та інтернаціоналізації державного управління не лише в державах-членах ЄС, але й країнах-сусідах Євросоюзу, які застосовують принципи належного управління, запозичують кращий досвід державного управління тощо.

Згідно з підходами до організації європейського адміністративного простору сучасна професійна публічна служба обов’язково передбачає:

- а) поділ між державною (публічною) та приватною сферами;
- б) розмежування політичної та адміністративної діяльності;

в) розвиток персональної відповідальності державних службовців через подолання колишніх колективних процесів прийняття рішень, що потребує кваліфікованих менеджерів сфери державного управління;

г) достатню захищеність, стабільність, належний рівень оплати праці, а також чітко визначені права та обов'язки державних службовців;

д) відбір, призначення і просування по службі, що базуються на оцінці професійних досягнень.

Таким чином, незважаючи на особливості підходів до організації і функціонування державної служби в різних країнах Європейського Союзу, що, як правило, мають історичне національне коріння, існують загальновизнані стандарти та принципи, на яких ґрунтується діяльність державних служб усіх країн ЄС.

Незважаючи на певне просування в європейському напрямку протягом останніх років інституту державної служби України, сучасна українська адміністративна культура ще досить далека від європейських стандартів. Нинішній стан речей потребує проведення адміністративної реформи, головною складовою якої є комплексне реформування державної служби.

Закон України “Про державну службу” (нова редакція), отримав схвальну оцінку Ради Європи, Антикорупційної мережі перехідних економік Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародної організації праці та Світового банку, пройшов низку узгоджень та громадських обговорень. У результаті проведеної з початку 2005 р. роботи законопроект змінив більш ніж 40 редакцій, але його основні позиції лишилися незмінними.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що нині інститут державної служби України у своїх основних структурних і функціональних показниках відповідає уявленню про те, яким він мав бути в демократичній, правовій державі європейського зразка. Це означає, що наявні проблеми у сфері державної служби необхідно розв'язати, орієнтуючись передусім на такі вимоги, як належний рівень прозорості, якості, результативності та ефективності її функціонування. Крім того, реформування державної служби в Україні має відбуватися в контексті європеїзаційних явищ і процесів, що наблизить її до європейського зразка.

ТЕМА 9. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

9.1. Європеїзація: поняття, класифікація та механізми

Європеїзація (англ. Europeanisation або Europeanization) з'явилася у середині 90-х років минулого століття, коли були застосовані перші спроби проаналізувати вплив європейської інтеграції на інституції (державні установи) та політику країн членів ЄС та кандидатів (на членство).

Мабуть найпершу дефініцію цього феномену дав у 1994 році Роберт Ладрех – це «поступовий процес, який переорієнтовує напрям та форми (внутрішніх) політик до того рівня, коли європейська політична та економічна динаміка стає частиною організаційної (конструктивної) логіки національної політики та її утворення».

За іншою дефініцією – це процес змін на внутрішньому політичному рівні, рівні політичних акцентів (преференцій) та інституцій спричинений адаптаційним тиском, який походить від процесу європейської інтеграції.

У сучасній західній політології Європеїзацію використовують переважно для пояснення мінливих відносин між ЄС та його членами. Слід зауважити, що це взаємний процес, коли і ЄС і його члени впливають одне на одного.

Останнім часом феномен Європеїзації також використовують у стосунках з країнами-кандидатами.

Узагальнюючи сучасну дослідницьку науку з цього феномену, можна розділити Європеїзацію на внутрішню та зовнішню.

Внутрішня Європеїзація (EU-Specific Europeanization) – вплив членства ЄС на внутрішню політику (політичні процеси та активність акторів) та інституційний порядок (формальний, конституційний) та змістовний вимір політики, тобто різні її види (аграрна політика, міграційна політика тощо).

Для визначення різних шаблонів Європеїзації (відповідно до природи тиску згори – від ЄС) деякі теоретики розділяють три механізми Європеїзації: інституційний, когнітивний та механізм відповідності до норм ЄС (як правило недискримінаційних норм внутрішнього ринку). Кожний з цих механізмів відповідає одному з трьох типів утворення європейської політики (policy-making): позитивна інтеграція, негативна інтеграція та рамкова інтеграція (positive, negative and framing integration).

Інституційний Механізм. Цей механізм відповідає першому типу утворення політики ЄС (позитивній інтеграції), завдяки якому ЄС може здійснювати найбільший тиск на своїх членів. Внутрішня трансформація країн-членів зумовлюється конкретними інституційними вимогами і положеннями, які є обов'язковими для всіх (також для кандидатів на членство) і мають бути впровадженими на домашньому рівні.

Механізм відповідності. Механізм відповідності відповідає за другий тип утворення політики ЄС – негативну інтеграцію. У цьому випадку країни-члени не зобов'язані перейняти певну інституційну модель, але зобов'язані привести внутрішні закони, положення, регулювання у відповідність до недискримінаційних норм функціонування внутрішнього ринку ЄС. Це веде до перерозподілу влади та ресурсів.

Когнітивний механізм. Третій механізм є найслабкішою формою тиску, впливу ЄС і відповідає за третій тип утворення європейської політики – рамкову інтеграцію. Ціль цього механізму спрямована на те, щоб підготувати ґрунт для майбутніх змін на домашньому рівні. Завдяки спрямованій європейській стимуляції та підтримці прореформаторських течій, змінюється внутрішній політичний клімат у певній країні. Таким чином трансформація відбувається посередньо через зміни на когнітивному рівні домашніх акторів (тобто на рівні їхніх очікувань, цінностей, переконань тощо). Цей механізм застосовується як правило тоді, коли ЄС має слабкий вплив на певний тип внутрішньої політики (наприклад енергетична, зовнішня та аграрна політика).

Слід зауважити, що ці механізми не виключають один одного. В залежності від типу політики вони є присутніми у тій чи іншій комбінації.

9.2. Динаміка відносин Європейського Союзу та країн СНД

Стратегія ЄС щодо розширення визначається насамперед необхідністю розробки когерентної східної політики. Стратегія в принципі усуває конфлікт між Сходом і Заходом, типовий для періоду холодної війни, замінюючи його політикою розширення, як елемента нового порядку. Декларуючи свою відкритість і готовність прийняти до себе нових членів з поміж країн Центральної і Східної Європи, Європейський Союз бере на себе відповідальність щодо створення інституцій, які сприятимуть побудові спільноти, заснованої на демократії, верховенстві права та добробуті.

Поява внаслідок розпаду СРСР – групи незалежних держав, що стали суб'єктами міжнародного права, є важливим елементом нової європейської геополітичної конфігурації. Саме явище появи на політичній сцені незалежних держав має велике значення для європейського ладу. Політична та економічна незалежність цих країн може бути зміцнена зростом рівня активності європейських економічних та фінансових інституцій у Східній Європі, Середній Азії та на Закавказзі.

Перспективним планом політики ЄС є простір, в якому існує об'єднання дружніх держав, які інституційно стабільні, демонструють демократичний шлях розвитку, верховенство права, повагу до прав людини і захист національних меншин. Ці держави будуватимуть ринкову економіку і співпрацюватимуть з Євросоюзом на основі диверсифікованих інституційних угод.

Якими б не були економічні та демографічні відмінності між країнами СНД, всі вони стоять перед необхідністю трансформування своїх економічних систем, тривалого переорієнтування їхніх економік на вільний ринок і зіштовхуються із викликом конкурентного єдиного ринку ЄС, з тим, щоби змогти надалі брати участь в обміні товарами і послугами із країнами-членами ЄС.

Розширеному Європейському Союзові не уникнути історичного виклику, який полягає у переконуванні політичних еліт СНД у перевагах орієнтування їхніх політик на співпрацю із Європейським Союзом з одночасним прийняттям європейських політичних та правових стандартів. З іншого боку, політика країн ЄС стосовно держав СНД повинна враховувати реальні обставини і все, що пов'язане із рівнем та масштабом обох згаданих змін у кожній із країн і наступними витратами на спроби адаптувати їхні системи до вимог партнерства з Європейським Союзом.

Не перебільшуючи значення інституційних рішень, Європейський Союз повинен залучати держави СНД до політичного діалогу, націленого на інтеграційний процес та умови розширення ЄС, а також на формування Європейської архітектури безпеки і співробітництва.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сутність та види інтеграції.
2. Історія створення Європейських співтовариств та Європейського Союзу.
3. Предмет і суб'єкти права Європейського Союзу.
4. Поняття «наднаціональне право». Співвідношення національного, міжнародного та європейського права.
5. Державний суверенітет та інтеграція.
6. Первинне право ЄС, вторинне право ЄС.
7. Сфери дії права Європейського Союзу.
8. Компетенція та структура Європейського Союзу.
9. Загальна характеристика інституційного механізму Євросоюзу.
10. Європейський парламент: загальна характеристика, склад Європарламенту.
11. Повноваження Європейського омбудсмена.
12. Європейська Рада: склад, напрями діяльності.
13. Рада Європейського Союзу: склад і функції.
14. Правова система ЄС.
15. Розподіл влад в ЄС і суміщення функцій інституцій.
16. Європейська Комісія: склад, функції.
17. Суд ЄС. Роль Суду ЄС у розвитку права Євросоюзу.
18. Європейський центральний банк і Рахункова палата.
19. Інституційна реформа у зв'язку з розширенням ЄС.
20. Допоміжні органи та установи Європейського Союзу.
21. Правові принципи ЄС.
22. Установчі договори як основні джерела права Євросоюзу.
23. Система актів ЄС: регламенти, директиви, рішення, рекомендації, висновки.
24. Особливості регламентів: загальне застосування, обов'язковість у всіх своїх елементах, пряме застосування.
25. Директиви як інструмент гармонізації права ЄС.
26. Спільна сільськогосподарська політика ЄС.
27. Проблема адаптації законодавства України до законодавства ЄС.
28. Співвідношення права ЄС та внутрішнього права держав-учасниць.
29. Поняття «громадянство Європейського Союзу».
30. Регіональна структурна політика.
31. Економічна інтеграція та конкурентна політика.
32. Хартія Європейського Союзу з основних прав: історія та загальна характеристика.
33. Поняття «митний союз» і «внутрішній ринок ЄС».
34. Європейська інтеграція як прояв геополітичних стратегій.
35. Соціальна політика ЄС.
36. Маастрихтські критерії для вступу в ЄС.
37. Копенгагенські критерії для вступу в ЄС.
38. Етапи процесу вступу.

39. Вільний рух капіталів і платежів.
40. Поняття «простір свободи, безпеки та юстиції ЄС».
41. Особливості візової політики ЄС.
42. Досвід переговорів про вступ країн Центральної та Східної Європи.
43. Науково-технічна політика ЄС.
44. Україна в сучасних процесах глобалізації.
45. Загальна характеристика правового механізму Євросоюзу.
46. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС.
47. Складові зовнішньополітичної діяльності ЄС, їх взаємоузгодженість.
48. Організаційне забезпечення і координація політики європейської інтеграції.
49. Спільна зовнішня політика і політика безпеки ЄС. Роль Високого представника Союзу з зовнішніх зносин і політики безпеки.
50. Особливості прийняття рішень в рамках спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС.
51. Принципи європейського врядування.
52. Удосконалення спроможності як інструмент ефективного врядування.
53. Види угод про асоціацію. Інституційний механізм асоціації.
54. Правова основа та хронологія відносин між Україною та ЄС.
55. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу.
56. Наслідки розширення ЄС для України.
57. Перспективи відносин Туреччини та ЄС.
58. Динаміка відносин Європейського Союзу та країн СНД (Білорусі, Грузії та ін.).
59. Екологічна політика Європейського Співтовариства.
60. Поняття європейських цінностей та перспектив євроінтеграції.
61. Кадрова політика в державах-членах ЄС.
62. Політика ЄС у галузі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асланян Г. "Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу"/ Г. Асланян // Парламент, 2004. –№2. – С. 12-14.
2. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу: Навч. посіб./ І.А. Грицяк ; Нац. Акад. держ. упр. при Президентові України. – К.: К.І.С., 2004.-260 с.
3. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991 – 2003) / Відп. ред. С. В. Віднянський – К.: Генеза, 2004. – 616 с.
4. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. Послання Президента України Верховної Ради України.
5. Європейський Союз та Україна: стратегія відносин в контексті розширення : Матеріали міжнар. конф., м. Київ, 23 верес. 2003 р. / І. Солоненко, О. Максименко, Г. Акоюн; Ін-т регіон. та євроінтеграц. дослідж. "ЄвроРегіо Україна". – К. : К.І.С., 2003. – 206 с.
6. Європейський Союз: консолідовані договори. /Переклад Ю.Петруся. – Наук. ред.: В.Муравйов. – К.: Вид-во «Port-Royal», 1999.
7. Європейський Союз. Словник-довідник. – К., 2005.
8. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права // Навчальний посібник. Видавець –Товариство Карла Дуйсберга. Упорядник Ін-т європолітики, Берлін. Наук. ред. В. П'ятницький. – Вид-во «Заповіт».
9. Коментар з питань імплементації угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством. – Copyright ©1999 by Tacis services DG 1A, European Commission. – 124 с.
10. Кравчук І.В.; Парапан М.В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 320 с.
11. Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів/ За заг. ред. Н. Гнидюк; Центр екон. розв. – К. : Міленіум, 2003. – 382 с.
12. Ніццький договір та розширення ЄС. М-во юстиції України. Центр порівнял. права; За наук. ред. С.Шевчука – К.; Логос, 2001. Парламентський вимір європейської інтеграції. Збірка матеріалів. К. : „Нора-прінт”, 2005. – 104 с.: іл..
13. Ніццький договір та розширення ЄС. М-во юстиції України. Центр порівнял. права; За наук. ред. С.Шевчука – К. : Логос, 2001.
14. Помаза-Пономаренко А. Л. Reformation of the state administration of higher education: Ukrainian and European experience / А. Л. Помаза-Пономаренко // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія: Державне управління), 2016. – № 1 (4). – С. 184–189.

15. Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. – К. : Смолоскип, 2002. Право Европейского Союзу ; Под ред. Кашкина С. Ю. – М., 2004.
16. Право Європейського Союзу. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. М. Р. Аракеяна, О. К. Вишнякова. – К. : Істина, 2010. – 528 с.
17. Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки. Указ Президента України від 13 грудня 2003 року № 1433/2003.
18. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98.
19. Проблеми імплементації Угоди про партнерство і співробітництво між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами та Україною // Парламент, 2004. – №5. – С. 2-31.
20. Світова та європейська інтеграція: організаційні засади. Навч. посібник / За редакцією проф. Я.Й. Малика, доктора екон. наук, проф. М.З. Мальського. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2000 рік.
21. Словник-довідник Європейського Союзу. Ред. Ю.Марченко. – К. : К.І.С. 2001.
22. Словник-довідник Європейського Союзу. Ред. Ю.Марченко. – К. : К.І.С. 2001.
23. Сорон Ж.-Л. Курс з європейських інституцій: європейська головоломка. – К. : ІВМ. – 2001.
24. Теоретико-методологічне обґрунтування і методика вчинення потреби в навчанні державно-управлінських кадрів з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. – К., 2005.
25. Тетарчук І. В. Європейське право (право Європейського Союзу) : навч. посіб. / І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 158 с.
26. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу. – К. : К.І.С. – 2002.
27. Энтин Л. М. Европейское право. / Л. М. Энтин – М., 2005.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	4
ТЕМА 2. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	7
ТЕМА 3. ІНСТИТУЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	12
ТЕМА 4. ПОЛІТИКИ ЄС	15
ТЕМА 5. ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	20
ТЕМА 6. ПРОЦЕДУРА ТА КРИТЕРІЇ ВСТУПУ ДО ЄС.....	22
ТЕМА 7. УКРАЇНА Й ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ	26
ТЕМА 8. ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	29
ТЕМА 9. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	32
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	37

Навчальне видання

ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО Аліна Леонідівна
ЛУЦЕНКО Тетяна Олексіївна

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Конспект лекцій

Підписано до друку 05.09.2016 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Обл.-вид. арк. 1,9.
Гарнітура Таймс. Тираж _____ прим. Замовлення _____

Віддруковано з оригінал-макета у друкарні
ФО-П Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.